

Poging tot beatificatie van martelaar Joris van Geel en de Belgische koloniale geschiedschrijving (1930 – 1948)

door

Zana Aziza ETAMBALA

Summary

This contribution deals with the steps taken by the Flemish Capucins from 1930 on in favour of the beatification of Adrianus Willems (in religion Georges van Geel). This Capucin father was killed by villagers in the Congo Missions at the end of 1652 in unclear circumstances. Father Hildebrand, the historian of the Capucins, promoted this beatification and wrote two biographies and several articles on this martyr. New documents, found in the archives of the Capucin fathers in Antwerp and in those of the archdiocese of Malines, reveal the underlying purposes of the campaign: to increase the prestige of the Capucin missions in Congo; to lend support to the Redemptorist missions in their struggle against the Protestant missions and the prophetic movements in Lower Congo, the region where Georges van Geel died. The undertaking failed but had a very positive effect on the historiography of Congo and Angola from the 16th to the 18th century.

1. DOOD VAN EEN MISSIONARIS

De geschiedschrijving van pre-koloniaal Kongo boeit nog weinig Afrikanisten, maar in het verleden is dat ooit wel anders geweest. Vanaf de jaren dertig werden veelvuldig artikels geplaatst over diverse aspecten van de geschiedenis van het Oud Koninkrijk Kongo. Die interesse, die nu volledig is getaand, was niet *vrijblijvend*: de kerkelijke overheid gaf historici opdrachten voor navorsing die het Instituut de Kerk te baat kwamen.

Na 1930 ging het aantal historische studies over de martelaar Joris van Geel plots pijlsnel omhoog. Het geschiedkundig werk dat de Kapucijner historicus Jules Raes (1884–1961), Hildebrand van Hooglede met zijn kloosternaam, leverde, was eigenlijk *pour*

le besoin de la cause. Inderdaad, [de ultieme betrachting van pater Hildebrand en velen met hem] was [de zaligverklaring van Joris van Geel].¹

Joris van Geel werd als Adriaan Willems geboren te Oevel (bij Geel) in augustus 1617, als jongste telg uit een gezin met negen kinderen. Hij bracht zijn jeugd door in de Kempen tot hij naar het bisschoppelijk seminarie te Antwerpen ging, waar hij op 15 maart 1642 tot priester werd gewijd. Enkele maanden na zijn priesterwijding postuleerde hij bij de kapucijnen te Leuven, waar hij op 11 november van hetzelfde jaar de ruwe pij ontving.²

In het wijdingsregister werd zijn naam gelatiniseerd tot *Adrianus Guilielmi* en bij het ontvangen van het kloosterkleed nam hij de naam *Georgius* aan. Hij tekende zijn professieakte met *Frater Georgius Gelensis*. Naar kapucijner gewoonte verkoos hij de naam van een bekende nabijgelegen stad of gemeente boven die van zijn gehucht of dorpje van oorsprong.

In 1648 ontving Van Geel de blijde mare dat hij samen met enkele medebroeders naar de Kongo-missies mocht varen. Met zijn metgezellen reisde hij naar Spanje, waar meer dan een jaar op de toelating moest worden gewacht om naar Afrika in te schepen. De pest die toen in Cadix was uitgebroken, zorgde voor verder oponthoud. Uiteindelijk ging hij op 13 februari 1651 aan boord en landde te Mpinda (het huidige São Antonio do Zaïre in Angola) op het feest van de Heilige Apostelen Petrus en Paulus (29 juni).

Op het einde van 1651 of in het begin van 1652 verhuisde Joris van Geel naar Mbanza Matari, een lokaliteit in de huidige Democratische Republiek Kongo³. Hij ging driemaal op verkenning

1. Art. Doodsberichten: Z.E.P. Hildebrand, in: *Vox Minorum*, XIVe jg, Antwerpen, 1961, p. 228-232. Raes Julius, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, vol. VII, Brussel, 1977, p. 776-780. P. HILDEBRAND, *De Kapucijnen in de Nederlanden en het Prinsbisdom Luik*, Antwerpen, 1945-1956.

2. P. ADHEMAR, *Pater Joris van Geel, Kapucijn, Missionaris en Martelaar in Kongo, 1617-1652*, Antwerpen, 1933. Jozef BOON, *Joris van Geel: een Vlaamsch Martelaar in het Oud-Koninkrijk Kongo (1617-1652)*, Tielt, 1946. Jean CUVELIER, art. Willems Adrien, in: *Belgische Koloniale Biografie (BKB)*, I, Brussel, 1948, kol. 970-972. P. HILDEBRAND, *Joris van Geel, een Vlaamsch Martelaar in Oud-Kongo, Tielt, 1933*. ID., *Le martyr Georges de Geel et les débuts de la Mission du Congo (1645-1652)*, Antwerpen, 1940. A. LEDERER, art. Willems Adrien, in: *Belgische Overzeese Biografie (BOB)*, VIII, Brussel, 1998, kol. 456-461. P. REGATIEN, *Martyr des Noirs: le Père Georges de Gheel, Xaveriana, Leuven, 1936*. R. TAVERNIERS, art. Pater Joris van Geel, O. Min. Cap. (1617-1652), in: *Collectanea Mechliniensia*, n° 10, 1936, p. 634-641.

3. "Mbanza" verwijst naar een lokaliteit waar een grote chef verbleef; "Matari" is de naam van het gebied dat die grote chef bestuurde. Mbanza Matari ligt op de kruising van twee vroegere handelsroutes: São Salvador - Nsundi en Boma - Nsundi. São Salvador is de naam die werd gegeven aan Mbanza Kongo, de lokaliteit waar de koning van Kongo resideerde.

naar het binnenland. De tocht die hij in november 1652 in het dorpje Ulolo maakte, liep faliekant uit. Toen hij de cultusbeelden van de dorpelingen afpakte en in het vuur wierp, werd hij door hen hardhandig in elkaar geslagen. Omstreeks 8 december 1652 stierf hij aan tetanus ten gevolge van zijn verwondingen te Ngongo Mbata⁴, waarheen hij was getransporteerd. Een priester heeft hem nog verzorgd en hem de laatste sacramenten toegediend. Deze doodsomstandigheden zouden de beatificatiepoging bemoeilijken omdat de kerkelijke voorschriften eisten dat de kandidaat zalige meteen de dood vond.

Volgens de getuigenissen van confraters-missionarissen hebben de dorpelingen hem uit Ulolo weggebracht uit vrees dat de koning een strafexpeditie naar hun dorp zou organiseren indien hij vernam dat pater Joris op hun grondgebied het leven had verloren. In de meeste biografieën wordt duidelijk onderlijnd dat de martelaar net voor zijn dood vergiffenis schonk aan zijn beulen en de koning liet smeken om hen geen straf op te leggen. Die stelling werd vermoedelijk geïnspireerd door het feit dat de kapucijnen van pater Joris het imago van een zachtaardige en vergevingsgezinde martelaar wilden ophangen.

In de tijd van Joris van Geel maakte de Katholieke Kerk kritische momenten door. Het protestantisme begon zich steeds meer te verspreiden in Europa. Die protestantse factor speelde een niet te verwaarlozen rol in het leven van pater Joris. In Kongo en Angola was de oppositie tussen Portugal en Holland er ook een van religieuze aard. In de toenmalige missionaire literatuur werden de Hollandse calvinisten, die van 1640 tot 1648 de Portugezen uit Angola verdreven, fel vervloekt. Daarom wordt in de levensschetsen over pater Joris graag uitgpakt met een verhaal over het schip waarmee hij afreisde en dat op de dag van Sint-Antonius (13 juni) voor de Kongolese kust werd bedreigd door Hollandse piraten.⁵

Een ander verhaal illustreert die religieuze rivaliteit op een gelijkaardige manier. Toen het tij keerde en de Portugezen weer heer en meester waren van Angola, gingen tal van Hollandse handelaars hun geluk beproeven in het Kongorijk dat niet onder Portugees gezag stond. Toen pater Joris in Mbanza Matari resideerde, reisde hij enkele keren voor meerdere maanden in de regio rond

4. Ngongo Mbata, in de Democratische Republiek Kongo, ligt ten zuiden van Kisantu en ten westen van de Inkisi-rivier, niet ver van de grens met Angola.

5. P. HILDEBRAND, *Le martyr Georges de Geel et les débuts de la Mission du Congo (1645-1652)*, p. 177-178.

waar Hollanders een handelszaak uitbaatten. Hij liet daar geen kans onbenut om enkelen onder hen tot het ware katholieke geloof te doen overgaan. Op zijn palmares kon hij niet alleen de bekering van duizenden *heidenen* plaatsen, maar eveneens die van enkele Hollandse *ketters*.⁶

Tot 1930 had men in België bitter weinig aandacht voor het martelaarschap van Joris van Geel. Men zou kunnen verwachten dat omstreeks 1880-1890, bij de aanvang van de tweede evangelisatiepoging van Centraal-Afrika, een evaluatie zou gemaakt worden van de eerste poging. Die poging is alles behalve een succes geweest en misschien is dat één van de redenen waarom kerkhistorici ervoor terugdeinsden om onderzoek te doen over die mislukking. Uiteraard was de zeer geringe betrokkenheid van missionarissen van Belgische oorsprong een bijkomende reden van dat stilzwijgen.

Die eerste evangelisatiepoging kwam toch ter sprake in een paar werken. Het boek van Léon Bethune (1864-1907), *Les Missions Catholiques de l'Afrique* (Rijsel, 1888) biedt een historisch overzicht van de inplanting van de katholieke kerk op Afrikaanse bodem. In het zevende hoofdstuk, getiteld "*Missions de l'Afrique Occidentale*", wordt een bondige paragraaf gewijd aan "*Angola et Congo portugais*" (p. 231-238). Alhoewel de povere resultaten van de missionaire activiteiten van kapucijnen en jezuïeten goed worden bewierookt, wordt met geen woord gerept over de kapucijnner martelaar.

In 1894 waagde pater Eucher de Roy zich aan een synthesewerk, "*Le Congo. Essai sur l'Histoire Religieuse de ce pays depuis sa découverte (1484) jusqu'à nos jours*" (Huy, 1894). Dit boek werd op negatieve kritieken onthaald wegens zijn sterk hagiografisch gehalte. De marteldood van pater Joris wordt er niet in behandeld.⁷

Te Tongerlo verscheen in 1899 in "*Het Heilig Misoffer*" het artikel "*Een Kempenaar martelaar in Kongo*" (dl. II, p. 107-109). Het geboortedorp van pater Joris, Oevel, was in de Nieuwe Tijd kerkrechtelijk afhankelijk van de abdij van Tongerlo, wat de reden van deze publicatie is. In 1900 wijdde Edmond Denys, in één van de zeldzame Nederlandstalige algemene studies over Kongo

6. Jean CUVÉLIER, art. Willems Adrien, in: BKB-I, 1948, kol. 972.

7. Dit boek kreeg een Nederlandse vertaling: Albanus HEYSSE, *De Katholieke Kerk in Congo*, Roeselare, 1905.

Vrijstaat, een paragraaf aan Oud Kongo en verkondigde hij veel lof over het martelaarschap van Joris van Geel.⁸

Toen de Belgische kapucijnen beslisten de Ubangi-missies te aanvaarden en in 1910 hun eerste leden naar Kongo stuurden, borrelde in kapucijner tijdschriften de sluimerende herinnering aan hun missies uit de zeventiende en achttiende eeuw weer op.⁹ Eén publicatie was van de hand van pater Hildebrand.¹⁰

Joris van Geel verwierf voor het eerst enige naambekendheid met de uitgave van *Le plus ancien dictionnaire Bantu* (Bibliothèque Congo, dl. 27, Leuven, 1928) door de jezùieten Van Wing en Penders. Pater Hildebrand zal later grif toegeven dat voornoemde publicatie hem heeft gemotiveerd om de aandacht te richten op het leven van pater Joris.¹¹ Hij heeft wel vlijmscherpe kritiek geuit op dit werk. Het oorspronkelijk lexicon was Latijn-Spaans-Kongolees. Van Wing en Penders veranderden het in een Kongolees-Frans-Vlaamse uitgave. Voeg daaraan toe dat zij alle onleesbare woorden hebben weggelaten zonder enige vermelding ervan. Bovendien beperkten zij zich niet tot de vertaling en betekenis die oorspronkelijk aan de woorden waren gegeven; zij voegden er ook de moderne betekenis aan toe.

Pater Hildebrand was niet de enige kapucijn die zich bezighield met de geschiedenis van de Kongolese missies van de orde uit de zeventiende en achttiende eeuw. Dieudonné Rinchon, zijn Frans-talige confrater, pleegde reeds in de jaren twintig interessante artikels over de vroegere kapucijner aanwezigheid in Kongo en Angola. Maar Rinchon verwierf meer bekendheid met zijn publicaties over de slavenhandel, in het algemeen, en over het aandeel van de Vlamingen in deze mensenhandel, in het bijzonder.¹²

8. Edmond DENYS, *Onafhankelijk Congoland: godsdienst, aardrijkskunde, geschiedenis*, deel II, Roeselare-Brussel, 1900.

9. Art. *Un Campinois martyr au Congo*, in: *l'Étendard de St François*, t. XVI, 1909-1910, p. 285-286. Art. *Herinnering en Oproer*, in: *St Franciscus en St Antonius' Standaard*, t. XVI, 1909-1910, p. 275-277.

10. P. HILDEBRAND, art. *Een beroemde Gelenaar uit de 16e eeuw*, in: *Het Nieuwsblad van Gheel*, jg. 58, 11 juni 1910.

11. P. HILDEBRAND, *Le martyr Georges de Geel et les débuts de la Mission du Congo (1645-1652)*, p. 367.

12. Dieudonné RINCHON, art. *Les Capucins au Congo (1482-1878), aperçu historique sur l'apostolat franciscain au Congo*, in: *L'Étendard Franciscain*, Herentals, 1922-1923; art. *L'esclavage et la traite des Noirs au Congo 1482-1878*, in: *Études Franciscaines*, XXXV, Parijs, 1923, p. 615-631; art. *Notes sur le marché des esclaves au Congo du XVIème au XIXième siècle*, in: *Congo (overdruk)*, 1925; art. *Les négriers belges au XVIIIème siècle*, in: *Revue de l'AUCAM*, 1 januari 1934, p. 15-20; ID., *La traite et l'esclavage des Congolais par les Européens: histoire de la déportation de 13 millions 250.000 noirs en Amérique, s.l., 1929; Le trafic négrier d'après les livres de commerce du capitaine gantois Pierre-Ignace-Liévin Van*

2. DE POGING TOT ZALIGVERKLARING VAN JORIS VAN GEEL

2.1. *Van 1930 tot 1933*

In 1930 synthetiseerde pater Hildebrand de schaarse gegevens die over Joris Van Geel beschikbaar waren in een artikel. Dat was het begin van een lange reeks bijdragen over diverse facetten uit het leven van deze martelaar. Pater Hildebrand stelde deze figuur voor als een model kapucijn, een ijverige missionaris, een ware martelaar en een erudiete filoloog. Naargelang van de taal waarin de biografische nota verscheen, werd pater Joris voorgesteld als een *Capucin belge martyr* of als een *Vlaamse martelaar*.¹³

Tezelfdertijd concentreerde Mgr Jean Cuvelier (1882-1962), Apostolisch Vicaris te Matadi, zich op de pre-koloniale geschiedenis van Beneden-Kongo. Hij heeft ontegensprekelijk een immense rol gespeeld in het ontstaan van de belangstelling voor de religieuze geschiedenis van die eerste evangelisatiepoging. In 1934 startte hij in de *Revue d'Histoire des Missions* een bijdra-gereeks over de kapucijner missies.¹⁴

Intussen werkte pater Hildebrand aan een Nederlandse biografie over pater Joris. Daarvan was het Kongolese episcopaat al op de hoogte gebracht. Dat was hoofdzakelijk het werk van Mgr Octaaf Tanghe (1879-1947), Apostolisch Prefect te Molegbe. In januari 1933 lichtte hij zijn confrater Hildebrand in over de bewondering van Mgr Cuvelier voor de vroegere kapucijner missies. Hij noteerde verder dat, ondanks het feit dat er in oktober geen vergadering van de kerkelijke oversten van Belgisch-Kongo zou plaatsvinden, hij toch zou trachten een aantal onder hen voor de

Alstein. L'organisation commerciale de la traite des noirs, t. I, Ukkel-Parijs, 1938; Les armements négriers au XVIIIème siècle d'après la correspondance et la comptabilité des armateurs et des capitaines nantais, Koninklijke Academie voor Koloniale Wetenschappen, VII-3, Brussel, 1956; Pierre-Ignace-Liévin Van Alstein, Capitaine négrier (Gand 1733 – Nantes 1793), Mémoires de l'Institut Français d'Afrique Noire, n° 71, Ifan-Dakar, 1964; art. La campagne négrière du "Pompée" (1768-1770). Son organisation commerciale d'après les documents inédits d'un capitaine gantois, Études Franciscaines (overdruk), 79 p.

13. P. HILDEBRAND, art. Missionnaire, philologue et martyr. Le Père Georges de Gheel, in: Études Franciscaines, 42, 1930, p. 76-81; art. Een Vlaamse martelaar in Kongo. P. Joris van Geel, in: Franciscaansche Standaard, 34, 1932-1933, p. 200-204 & 35, 1933-1934, p. 35-38; art. De moelikheden van het missiewerk in de XVIIIe eeuw. Uit het leven van den Vlaamschen martelaar Joris van Geel, in: Ons Geloof, 19, 1933, p. 68-74.

14. Jean CUVELIER, art. Traditions Congolaises, in: Congo, XI, 1930-2, p. 193-208; 1930-4, p. 469-487; art. Missionnaires Capucins des Missions de Congo et d'Angola du XVIIe et XVIIIe siècle, in: Congo, 1932-1, p. 344-360; 1932-2, p. 504-522; art. Quelques notes sur les anciennes missions des Capucins au Congo et dans l'Angola, in: Revue d'Histoire des Missions, Parijs, XI, 1934, p. 329-345; XIII, 1936, p. 53-67.

kar te spannen. Hij dacht aan Mgr Alfons Verwimp (1885-1964), Apostolisch Vicaris te Kisantu, en aan Mgr Karel Vanuytven (1880-1969), Apostolisch Vicaris te Buta, respectievelijk jezuïet en norbertijn (uit Tongerlo), die beiden afkomstig waren uit Geel. Mgr Tanghe eindigde zijn schrijven met de mededeling dat hij Mgr Giovanni Dellepiane (1889-1961), Apostolisch Gedelegeerde te Leopoldstad, ging aanspreken.¹⁵ Een week later schreef Mgr Tanghe reeds de brief bestemd voor Mgr Dellepiane. Het is een bijzonder interessant en veelzeggend document:

“... Il (P. Hildebrand) m'annonce qu'il prépare une édition scientifique et une édition populaire de la vie du P. Georges capucin, natif de Gheel en Belgique, et martyrisé en 1652, dans la région de Matadi. Un Missionnaire Belge martyrisé autrefois sur territoire actuel de la Colonie Belge. Des conférences avec projections furent données ces derniers temps et deux drames missionnaires en flamand vont paraître incessamment, s'ils n'ont déjà paru, l'un dû à la plume de Monsieur Vandaele, et l'autre à celle du R.P. Boone; ce dernier est Rédemptoriste, et fut poussé par Mgr Cuvelier à rédiger ce drame.

Le R.P. Hildebrand espère arriver à obtenir la béatification du P. Georges, le nouveau Codex n'exigeant plus de miracles pour les Martyrs. Il m'écrit qu'aussitôt que son livre aura paru; il enverra un exemplaire à Votre Excellence Révérendissime, et à tous les Ordinaires du Congo. Il ajoute même qu'il aurait voulu Vous dédier l'ouvrage, mais les correspondances au Congo étant longues et difficiles, il n'y peut songer, car son manuscrit est prêt, et il a hâte d'éditer. Il me confie qu'il serait très heureux plus tard de voir appuyer la demande de béatification par l'adhésion unanime des Ordinaires du Congo ...”¹⁶

Uit bovenstaande brief blijkt heel duidelijk dat de beatificatie van Joris van Geel het hoofddoel was van het historisch onderzoek van pater Hildebrand. Uiteindelijk geraakte zijn manuscript klaar en rolde het in het voorjaar van 1933 van de persen.¹⁷

15. Brief van Basile Tanghe aan Pater Hildebrand, Molegbe, 16 januari 1933, in: *Archief Vlaamse Kapucijnen (A.V.K.)*, Fonds Hildebrand.

16. Brief van Basile Tanghe aan Mgr Dellepiane, Molegbe, 23 januari 1933, in: *A.V.K.*, Fonds Hildebrand.

17. P. HILDEBRAND, *Een Vlaamsche Martelaar in Oud-Kongo: Joris van Geel. Studie over zijn leven en zijn historisch midden*, Tielt, 1933.

2.2. Van 1933 tot 1936

Pater Hildebrand zette het onderzoek naar het leven van Joris van Geel voort. Zijn studie stimuleerde sommige wetenschappers om zich ook te buigen over de geschiedenis van Kongo. Zo reproduceerde Amaat Burssens, de hoofdredacteur van *Kongo-Overzee*, vanaf 1934 de oudste Nederlandse teksten van het Oud Koninkrijk Kongo.¹⁸

In 1935 kwam de poging tot zaligverklaring van Joris van Geel in een stroomversnelling door toedoen van Mgr Tanghe. In juli bracht die een *ad limina*-bezoek aan Rome. Op 12 juli had hij een onderhoud met paus Pius XI (1922-1939) waarin de kwestie van Joris van Geel ter sprake kwam. Toen hij een korte levensschets van Joris van Geel gaf en opmerkte dat het een grote aanmoediging zou zijn voor de katholieken uit België die zoveel voor Belgisch-Kongo doen, indien Joris van Geel zalig zou worden verklaard en tot patroon van de Kongolese missies zou worden verheven, antwoordde de paus:

“... S'il est mort martyr pour la foi, il y a moyen, car le martyr efface les autres tâches ... Vous avez en Belgique les Bollandistes qui s'occupent de toutes ces recherches historiques ...”¹⁹

Wij vonden nergens enig spoor van medewerking van de Bollandisten in deze zaak. En de Ubangi-bisschop bleef verder ijveren voor de beatificatie. Hij trachtte ook Vigile de Valstagna, de algemene overste van de kapucijnen, ervoor warm te maken. Tijdens zijn terugtocht naar Molegbe schreef hij hem over het belang van de zaligverklaring en de geestdrift ervoor bij de Kongolese prelaten. Vanop de *ss Albertville* schreef Mgr Tanghe op 2 november 1935 aan de Valstagna:

“... M'approchant de notre chère Colonie du Congo Belge, je songe, en ce jour des Trépassés, à nos anciens pères capucins-missionnaires, qui ont évangélisé autrefois la partie proche de l'embouchure du fleuve Congo.

Si j'avais eu l'occasion de rencontrer Votre Paternité Révérendissime en la Ville éternelle, je n'aurais pas manqué de Lui parler de notre R.

18. P. HILDEBRAND, art. Nieuwe bijdrage over Joris van Geel, in: *Kongo-Overzee*, 1934-1, p. 103-118; ID., art. Un martyr belge au Congo. Georges de Gheel, in: *Revue Catholique des Idées et des Faits*, 1935, 13, p. 17-20; Amaat BURSENS, De oudste Nederlandsche teksten over het Oude Koninkrijk Kongo, in: *Kongo-Overzee*, Antwerpen, I-1, oktober 1934, p. 3-15; I-3, februari 1935, p. 137-144; I-4, april 1935, p. 193-204.

19. Brief van Basile Tanghe aan P. Hildebrand, Brugge, 24 juli 1935, in: A.V.K., Fonds Hildebrand.

Père Georges de Geel, un capucin belge, qui mourut martyr au Congo, en 1652 si je ne me trompe.

J'ai eu l'occasion d'en toucher un mot au Saint Père, le 12 juillet dernier. En présence de l'effort immense fait par la petite Belgique pour porter la foi, à sa Colonie, il serait très heureux et très réconfortant de voir béatifier le R.P. Georges.

L'archiviste de la Province Belge, le R.P. Hildebrand de Hoogede, a édité dernièrement la vie de ce confrère martyr. Plusieurs Évêques du Congo Belge ont déjà manifesté le désir de voir le R.P. Georges proclamé patron des Missions du Congo Belge. Parmi eux, il faut citer principalement Son Excellence Mgr. Cuvelier, Rédemptoriste, vicaire apostolique de Matadi. C'est dans le territoire de ce Vicariat que vécut le R.P. Georges. Actuellement Mgr. Cuvelier est en Belgique et fera sa visite ad limina sous peu. Il en parlera certainement.

Comme confrère capucin du R.P. Georges, je m'unis au Rme Vicaire Apostolique de Matadi, demandant à Votre Paternité Révérendissime de prendre en considération cette requête, qui comportera la reconnaissance et la consécration officielles du bel apostolat des Capucins au Congo, dans le cours des siècles précédents ...²⁰

Op 12 december 1935 antwoordde de Valstagna op bovenvermeld schrijven. Na zijn spijt te hebben uitgedrukt dat zij elkaar te Rome niet hadden ontmoet, betuigde hij zijn vreugde en erkenning voor al het goede dat de kapucijnen hadden verwezenlijkt in hun Kongolese missies en hoopte hij dat de immense inspanningen van de kapucijner missionarissen bekroond zouden worden met de zaligverklaring van pater Joris. Maar hij voegde er toch aan toe:

“... je ne puis vous cacher les grandes difficultés que rencontrera auprès de la Sacrée Congrégation des Rites une cause si ancienne. Un travail très sérieux de préparation serait indispensable ...”²¹

Zoals Mgr Tanghe aankondigde op 2 november, trok Mgr Cuvelier naar Rome, waar hij eveneens de zaak Joris van Geel bepleitte. Op 30 december was hij terug en op 6 januari 1936 informeerde hij pater Hildebrand over zijn besprekingen:

“...Eindelijk met den Postulator, die mij stellig beloofde al het mogelijke te doen om de zaak in te leiden. Hij zou een Vice-Postulator doen benoemen, een lijst opstellen met al de vragen die moeten beantwoord worden. Hij zou aan P. Placidus vragen die in het fransch te vertalen.

20. Brief van Basile Tanghe aan Vigile de Valstagna, 2 november 1935, in: A.V.K., Fonds Hildebrand.

21. Brief van Vigile de Valstagna aan Basile Tanghe, Rome, 12 december 1935, in: A.V.K., Fonds Hildebrand.

Ik ging uit Rome overtuigd dat dit alles zou gedaan worden en de zaak zou in gang geraken. Komt er niets dan zal ik schrijven om de belofte te herinneren.

P. Fredegand was van gedacht dat het goed zou zijn uw studie over Pater Joris in 't fransch te vertalen of ten minste de bijzondere gegevens ..."²²

Mgr Cuvelier hechtte veel belang aan de zaligverklaring van Joris van Geel. Hiervoor gaf pater Hildebrand enige uitleg in een artikel in het katholieke weekblad *Elckerlyc* op 1 november 1936:

"Door Monseigneurs (Jean Cuvelier) invloed kwam het voorzeker, dat op Paschen 1935, in de plechtige processie te Matadi, het beeld van P. Joris door de Zwartten geestdriftig rondgevoerd werd. En eerstdaags hoopt Zijne Excellentie, aldaar een gedenkteecken ter eere van den Pater te kunnen oprichten. Zijn aandenken wordt in eere gehouden, als schutse tegen het Protestantsch gevaar. Men is immers gelukkig, aan de Negeren te kunnen zeggen, dat de geloofsboden, die over 300 jaar tot hun voorvaderen kwamen, door Rome gestuurd waren en den Paus als Opperherder erkenden ..."²³

De redemptoristen waren werkzaam in Beneden-Kongo, een gebied waar de inplanting van de protestantse missies die van de katholieke was voorafgegaan. In die regio ontstond in 1921 de religieuze beweging van Simon Kimbangu (ca. 1885-1951) en die zou de katholieke missionarissen zeer lange tijd het leven zuur maken. Vele stichtingen van zijn congregatie moeten geplaatst worden in het teken van wat Mgr Cuvelier zelf noemde *de godsdienstoorlog* tegen deze taaie *politieke sekte*. De beatificatie van pater Joris was dus een wapen in de strijd tegen het animisme, het protestantisme en het kimbanguïsme.²⁴

2.3. Van 1936 tot 1940

In het voorjaar van 1936 werd gestart met de formaliteiten die verbonden zijn aan een proces van zaligverklaring. Op 15 januari vroeg pater Hildebrand aan de algemene overste van de kapucijnen te Rome formeel de zaak van hun martelaar ter harte te nemen, ze over te maken aan de bevoegde instanties en al het nodige te doen voor de beatificatie. Hij somde eerst de namen op van de

22. Brief van Jean Cuvelier aan Pater Hildebrand, Jette, 6 januari 1936, in: A.V.K., Fonds Hildebrand.

23. P. HILDEBRAND, art. Een Vlaamsche Martelaar in Oud-Kongo. Hoop op een aanstaande Zaligverklaring?, in: *Elckerlyc*, 1 november 1936, p. 13.

24. Jozef ROOSEN, art. Cuvelier Jean-François, in: BOB-VIII, kol. 60-70.

katholieke kerkleiders in Belgisch-Kongo bij wie een bereidwillig oor was gevonden voor deze zaak. Daarna wees hij op de talrijke voordelen van een beatificatie: 1) een aanmoediging in de strijd tegen de protestanten; 2) prestige voor de kapucijnen die indertijd meer dan 300 missionarissen naar die regio hebben gestuurd; 3) een stimulans voor de huidige missionarissen die allen, in het spoor van pater Joris, onverdroten zwoegen in een onmenselijk klimaat voor het heil van de zwarte bevolking; 4) een voldoening voor de Belgische natie, regering en koningshuis dat sedert Leopold II de missionering van Kongo met vreugde en met alle mogelijke middelen ondersteunde.²⁵

In 1936 kondigde Hildebrand in diverse tijdschriften het project van de zaligverklaring van pater Joris aan. Hij nam te Leuven deel aan de 14^e Missiologische Week die gewijd was aan de problematiek van de hekserij in de Missielanden en waar hij deze Kempische missionaris voorstelde als een martelaar in de strijd zowel tegen de inlandse toverij als tegen het Hollandse calvinisme in Afrika.²⁶

In de zomer van 1936 werd het Aartsbisdom Mechelen-Brussel aangeschreven om medeverantwoordelijkheid te dragen in deze zaak. Op 22 juli schreef pater Hildebrand naar kardinaal Jozef Van Roey (1874-1961) dat Mgr Cuvelier en de postulator hem hadden gevraagd om alle documenten in gereedheid te brengen die nodig zijn voor een vlotte afhandeling van de zaligverklaring van pater Joris. In juni had hij zich in Rome onderhouden met de postulator die, na hem aandachtig te hebben beluisterd, ten volle overtuigd was dat die beatificatie gemakkelijk en vlug kon worden verkregen, vooral omdat er geen mirakels meer vereist waren voor een martelaar. Maar, vervolgde hij, er moest eerst een bisschoppelijk proces worden gestart en voor pater Joris moest dat eigenlijk in Matadi gebeuren omdat de martelaar in die kerkelijke jurisdictie was gestorven in 1652. Maar de Apostolisch Vicaris van Matadi meende dat er in zijn missiegebied geen geleerde mannen waren die beslagen waren in het canoniek recht en in de historische wetenschappen om dit proces tot een goed einde te

25. Brief van P. Hildebrand aan Raphaël a Valfenera, Antwerpen, 15 januari 1936, in: A.V. K., Fonds Hildebrand.

26. P. HILDEBRAND, Joris van Geel martelaar in den strijd tegen de tooverij, in: Hekserij in de Missielanden (XIVe Missiologische Week van Leuven, 1936), Brussel, 1937, p. 107-113; art. Hoe verre staan we nu met de Zaligverklaring van Joris van Geel, in: Franciscaansche Standaard, 1936/1937, p. 247-248; art. Een Vlaamse martelaar in Oud-Kongo. Hoop op een aanstaande Zaligverklaring?, in: Elckerlyc, 1936-2, p. 12-13; art. Joris van Geel en de Hollanders in Kongo, in: Franciscaansch Leven, 1936-19, p. 353-359.

brengen. Bovendien bevonden de voornaamste getuigenissen zich in België en het bleek niet relevant om hen naar Kongo uit te nodigen.

Na alles in overweging te hebben genomen, liet Mgr Cuvelier twee voorstellen doen: 1. ofwel kon hij alles delegeren aan een expert uit België of aan een andere missiebisshop; 2. ofwel aanvaardde het aartsbisdom dat zijn curie zich zou buigen over deze zaak omdat pater Joris in zijn kerkelijke jurisdictie was geboren. Zijn voorkeur ging uit naar een behandeling van het dossier te Mechelen.²⁷

Dezelfde 22 juli antwoordde kardinaal Van Roey dat hij met vreugde had gelezen dat de beatificatie van de martelaar Joris van Geel zou worden ingeleid. Voor zover het in zijn macht lag, wilde hij het werk van de beroemde missionaris ter beatificatie voorleggen. Bijgevolg verklaarde hij zich bereid om het gewone proces op te nemen in de Mechelse curie (kapittel) indien de Heilige Stoel zich verwaardigde de toelating ervoor te geven.²⁸

Pater Hildebrand slaagde erin die toelating te bemachtigen van de Heilige Congregatie van de Riten. De brief werd hem toegestuurd op 12 augustus 1936. Daarin verneemt men dat Pater Raphaël de Vallefinaria, de Algemene postulator, aan Pius X had gevraagd dat het informatieve proces zou kunnen worden ingeleid bij de curie van het aartsbisdom en de paus de toelating had verleend.²⁹

Hildebrand zette met zeer veel energie en overtuiging zijn onderzoek verder. In mei 1937 kreeg hij de kans om een studiereis te ondernemen naar Lissabon, Evora en Porto in Portugal en Sevilla in Spanje. Hij leefde met de intense hoop dat na het afsluiten van zijn nieuwe biografie, het officieel kerkelijk onderzoek een aanvang zou nemen.³⁰ Hildebrand trok in het najaar van 1938 naar de Eeuwige Stad, waar het archiefonderzoek veel nieuw materiaal opleverde. Tezelfdertijd had hij verder gezocht naar informatie omtrent de jeugd van Adriaan Willems. Hij eindigde zijn brief met de volgende mededeling:

27. Brief van P. Hildebrand aan Kardinaal Van Roey, Antwerpen, 22 juli 1936, in: Archief Aartsbisdom Mechelen-Brussel (A.A.M.B.), Fonds Zalig- en Heiligverklaringen, farde 11.

28. Brief van Mgr Van Roey aan P. Hildebrand, Mechelen, 22 juli 1936, in: A.A.M.B., Fonds Zalig- en Heiligverklaringen, farde 11.

29. Kopie van de brief C. Laurenti nr M.22=2/936, Rome, 12 augustus 1936, in: A.A.M.B., Fonds Zalig- en Heiligverklaringen, farde 11.

30. Brief van P. Hildebrand aan kardinaal Van Roey, Antwerpen, 28 april 1937, in: A.A.M.B., Fonds Zalig- en Heiligverklaringen, farde 11.

“... Ik vind dat de causa er heel goed voor staat en dat is ook de meening van onzen Postulator, dien ik over 14 dagen te Rome nog gezien heb.”³¹

Op bevel van Mgr Cuvelier doorliepen de paters Frans Nuyens (1899-1992) en Mathieu Wassenberg (1906-1946) geheel het vroegere ‘Hertogdom Mbata’, ten westen van de Inkisi zelfs tot in het Portugees gedeelte ervan, om alle namen van dorpen, ook van *mazumbu* of verdwenen dorpen, van *mvila* of clans, waterlopen enz. te noteren. Pater Hildebrand gebruikte de resultaten van dat topografisch onderzoek om Ngongo Mbata, Mbanza Mbata, Ulolo en andere lokaliteiten die pater Joris heeft geregistreerd in zijn schriften te identificeren.³²

De redemptoristen verrichtten ook archeologisch onderzoek. Op 18 december 1937 vond pater Georges Schellings (1900-1974) de resten van een kerk te midden de plantages te Mbanza – Mbata kia Madiadia. De ruïnes lagen op een drietal kilometer ten zuiden van Ngongo Mbata en op ongeveer dezelfde afstand van Kimfuti. Die plek was hem gesignaleerd door zijn confraters Mathieu Wassenberg en Valère De Block (1906-1973) die er op indicaties van de dorpelingen systematische opgravingen deden en graven ontdekten.³³

Een grote moeilijkheid voor de zaligverklaring was dat in Kongo de herinnering aan deze missionaris helemaal vervaagd was. Zijn graf was verre van een cultusplaats geworden; integendeel, de plaats waar hij begraven lag, was niet exact meer gekend! Men hoopte in de ruïnes eventueel de resten van Joris van Geel terug te vinden, maar dat was tevergeefs.

Pater Hildebrand trachtte ook documenten te bekomen uit Angolese archieven. Hij heeft de monumentale publicatiereeks ‘*Arquivos de Angola*’ geraadpleegd, waarvan het eerste deel in 1933 verschenen was; maar hij heeft tevens naar de toenmalige bisschop van Luanda, Mgr Alves de Pinho, geschreven. Die antwoordde echter op 22 februari 1937 dat hij in de archieven van het bisdom, van de staat en van de stad Luanda weinig of niets

31. Brief van P. Hildebrand aan kardinaal Van Roey, Antwerpen, 20 december 1938, in: A.A.M.B., Fonds Zalig- en Heiligverklaringen, farde 11.

32. P. HILDEBRAND, art. Oude plaatsnamen in Kongo in verband met Joris van Geel, in: Kongo-Overzee, 1938-4, p. 105-106.

33. Louis JADIN, art. L’Église de Ngongo M’Bata, in: Koninklijke Academie voor Koloniale Wetenschappen, nr 47, Brussel, 1956, p. 1000-1005. Georges SCHELLINGS, art. Belangrijke ontdekking uit de eerste beschaving, in: Sint-Gerardusbode, nr 33, Leuven, augustus 1949, p. 10-13.

had gevonden over de kapucijnen uit het Oud Koninkrijk Kongo.³⁴

De kapucijner historicus ontpopte zich langzamerhand niet alleen als de biograaf van Joris van Geel, maar hij begon ook een gevarieerd aantal onderwerpen over die periode aan te snijden.³⁵

Hildebrand is erin gelukt niemand minder dan Mgr Dellepiane, de Apostolisch Afgevaardigde te Leopoldstad, het voorwoord van de herziene en uitgebreide versie van de Franse biografie te doen schrijven. Laatstgenoemde deed dat op Paasdag 1939. Aan de ene kant omschreef hij pater Joris als een zeer lofwaardige missionaris, maar aan de andere kant bleef hij, zoals het een echte diplomaat past, zeer voorzichtig over de slaagkansen van dit proces:

“Et, en attendant le jour où l'Église insérera peut-être le P. Georges de Geel dans le catalogue des Confesseurs et des Martyrs de la Foi, la Belgique peut regarder avec une sainte fierté ce vrai fils des Flandres ... »³⁶

Op 11 april 1940 kon pater Hildebrand tenslotte met enige fierheid de verschijning van de nieuwe biografie aankondigen bij de kardinaal. Het bevatte, zo besloot hij, alle nuttige gegevens voor het proces van de zaligverklaring.³⁷ Een maand later, op 10 mei, werd België door Duitse troepen overspoeld. Het kerkelijk onderzoek zou gedurende de oorlogstijd stil worden gelegd.

2.4. Van 1945 tot 1948

Na de Tweede Wereldoorlog werd de campagne voor de beatificatie van Joris van Geel met evenveel ijver hervat. De redemptorist Jozef Boon (1900-1957) bracht meteen een ge vulgariseerde uitgave uit over Joris van Geel.³⁸ Maar er dook onverwachts een

34. P. HILDEBRAND, *Le martyr Georges de Geel et les débuts de la Mission du Congo (1645-1652)*, p. 24.

35. P. HILDEBRAND, art. *Les droits historiques du Portugal sur le Congo*, in: *Congo*, 1938/1, p. 28-54; art. *L'ancienne Procure des Missions Congolaises à Lisbonne 1647-1834*, in: *Casa de Portugal*, 3e jaar, n° 11, Antwerpen, juli 1938, p. 13-18; art. *Een Vlaamsche Kongomissie in 1672-1675*, in: *Bijdragen tot de Geschiedenis*, XXIX, 1938, p. 1-61. Het artikel over de historische rechten van Portugal over Kongo verscheen ook als art. *Les Droits Historiques du Portugal sur le Congo*, in: *Casa de Portugal*, 3e jaar, n° 8, Antwerpen, april 1938, p. 32-37; n° 9, mei 1938, p. 27-33.

36. Giovanni DELLEPIANE, *Leopoldstad, Paasfeest 1939, Voorwoord*, in: P. HILDEBRAND, *Le Martyr Georges de Geel et les débuts de la Mission du Congo (1645-1652)*, p. 16-17.

37. Brief van P. Hildebrand aan kardinaal Van Roey, Antwerpen, 11 april 1940, in: A.A.M.B., *Fonds Zalig- en Heiligverklaringen*, farde 11.

38. Jozef BOON, *Joris van Geel, een Vlaamsch Martelaar in het Oud-Koninkrijk Kongo (1617-1652)*, Tielt, 1946.

zeer serieus obstakel op, waarover pater Hildebrand op 28 december 1946 de Primaat van België informeerde. Het betrof een nieuw ontdekte tekst over Joris van Geel, van de hand van Pater Antonius van Truel, die samen met Joris van Geel in de Kongolese missies had gestaan en er tot in 1657 had geresideerd. De kapucijner historicus had dat document meteen in een artikel verwerkt en de sneuveltekst ter inzage naar Mechelen gestuurd.³⁹

In zijn relaas had Antonius van Truel een paar bladzijden gewijd aan zijn Vlaamse confrater. Daarin vertelde hij onder meer dat na de overval een dorpeling mogelijk palmwijn had geschonken aan Joris van Geel. Verder had hij vernomen dat Joris van Geel zich zou hebben verdedigd tegen zijn aanvallers. Hildebrand wou ten allen prijze brandhout maken van beide veronderstellingen; immers, indien er vergif in het spel was geweest, betekende dit dat Joris van Geel niet aan de gevolgen van zijn verwondingen was gestorven; en indien hij weerstand had geboden tegen zijn overvallers kon er evenmin sprake zijn van martelaarschap.⁴⁰

Het verhaal van Antonius van Truel kon een schadelijke schaduw werpen op het beatificatie-proces. De brief die Hildebrand op 20 september 1947 naar Mgr Van Roey stuurde, toont aan dat dit document wat twijfel had gezaaid:

“Op 15 december 1944 schreef Uw Eminentie naar onzen Hoog Eerw. P. Provinciaal, dat die zaak wellicht nog niet rijp was en dat het wenselijk scheen, zich bij de H. Kongregatie te vergewissen of er voldoende grond was voor een historisch bewezen martelaarschap. In dien zin is dan spoedig bij onzen Postulator Generaal aangedrongen geworden en door bemiddeling van Hoog Eerw. P. Antonelli, prefekt van de Historische Afdeling der Kongregatie van de Riten, werd eindelijk op 13 April 1946 zo'n Votum vanwege een ongenaamden Konsultor dier H. Kongregatie ontvangen. Zijn mening was echter ongunstig en hij vond dat alle getuigenissen uiteindelijk steunden op het getuigenis van den Zwartten moordenaar, die zich te Luanda van den kerkelijken ban had laten ontslaan.”⁴¹

Daarna heeft Hildebrand contact gezocht, schriftelijk en mondeling, met de prefect van de historische afdeling van de congregatie van de riten. Na zijn uiteenzetting te hebben gehoord, be-

39. Brief van P. Hildebrand aan kardinaal Van Roey, Antwerpen, 28 december 1940, in: A.A.M.B., Fonds Zalig- en Heiligverklaringen, farde 11.

40. P. HILDEBRAND, art. Wordt Joris van Geel ooit zaligverklaard?, in: Zaïre, juni 1947, p. 687-697; art. La question de la béatification de Georges de Geel, in: Bulletin de l'Union Missionnaire du Clergé, nr 3, Brussel, juli 1947, p. 93-102.

41. Brief van P. Hildebrand aan kardinaal Van Roey, Antwerpen, 20 september 1947, in: A.A.M.B., Fonds Zalig- en Heiligverklaringen, farde 11.

lastte Antonelli een tweede consultor met de zaak. Op 29 juni 1947 verscheen het nieuwe *votum* en daarin werd wel geloof gehecht aan het martelaarschap van Joris van Geel, maar het onderschreef eveneens de mogelijkheid dat pater Joris zich toch zou verdedigd hebben tegen zijn belagers.⁴²

Hildebrand trachtte de zaak weer in de belangstelling te krijgen door de publicatie van een reeks artikels.⁴³ Maar de teerling was toen al geworpen. Kardinaal Van Roey reageerde trouwens niet meer op de brief die pater Hildebrand hem stuurde, wat een slecht voorteken was.

Laatstgenoemde behield nog een sprankel hoop. Op 17 januari 1948 legde hij Mgr Suenens, de hulpbisschop, de toestand van de *causa* voor en smeekte hem de zaak opnieuw te bekijken. Op een ietwat pathetische manier uitte hij zijn vertwijfeling:

“Ik zou het toch jammer vinden moest men de zaak voorgoed willen begraven ... Eens dat ik er niet meer zal zijn, is het te betwijfelen, of iemand zich nog evenveel aan de zaak zal interesseren of ze zo grondig bestuderen ...”⁴⁴

3. NIEUWE ORIËTERING VAN DE BELGISCHE KOLONIALE HISTORIOGRAFIE

Het fragment dat hierop volgt in zijn brief is vanuit historiografisch oogpunt bijzonder interessant:

“Als de zaak ooit zou opgeroepen worden en er een voorbereidende commissie zou moeten benoemd worden, zijn er in ons land vaklui genoeg die in de geschiedenis van Kongo goed beslagen zijn. De beste is wel Mgr. Cuvelier, die reeds heel zijn leven met Oud Kongo bezig is en speciaal belang stelt in P. Joris. Een ander specialist is E.H. Jardin, professor te Leuven, die samen met Mgr. Cuvelier de uitgave voorbereidt van de verslagen van de oude bisschoppen van Kongo. In een speciaal geval zou ook Prokureur Generaal Guebels, uit Leopoldstad, kunnen als getuige gehoord worden. Die is immers van gedacht,

42. Kopie van document ‘Intorno al Martirio del P. Giorgio de Geel. Voto di un secondo consultore della sezione storica’, in: A.A.M.B., Fonds Zalig- en Heiligverklaringen, fardé 11.

43. P. HILDEBRAND, art. Joris van Geel, martelaar in Kongo, in: *Ons Geloof*, 1945-27, p. 376-387; art. La question de la béatification de Georges de Geel, in: *Bulletin de l'Union Missionnaire du Clergé*, 1947-27, p. 93-102; art. Wordt Joris van Geel ooit zaligverklaard?, in: *Kerk en Missie*, 1947-27, p. 89-95; art. La question de la béatification de Georges de Geel, in: *Vox Minorum*, 1947/1948-2, p. 71-72; art. Wordt Joris van Geel ooit zaligverklaard?, in: *Zaire*, 1947-2, p. 687-689.

44. Brief van P. Hildebrand aan Mgr Suenens, Antwerpen, 17 januari 1948, in: A.A.M.B., Fonds Zalig- en Heiligverklaringen, fardé 11.

dat er op het optreden van Joris tegen de Zwarten hoegenaamd niets te zeggen is in juridisch opzicht. Het getuigenis van den hoogsten magistraat van de Kolonie zou veel indruk maken!"⁴⁵

Pater Hildebrand citeert in bovenstaande brief de namen van personen die ijverig de geschiedenis van het Oud Koninkrijk Kongo bestudeerden. Dat Mgr Cuvelier als eerste in de rij wordt genoemd, hoeft niet te verwonderen. De Apostolische Vicaris op rust had in 1941 een lijvig boek geschreven over de oorsprong, de ontdekking, de eerste kerstening en de regering van de katholieke Kongolese koning Afonso Mvemba Nzinga. Niet Hildebrand maar wel Mgr Cuvelier zou een biografische nota maken over Joris van Geel; ze verscheen in 1948 in de *Belgische Koloniale Biografie*. In de jaren vijftig publiceerde Mgr Cuvelier meerdere artikels over uiteenlopende facetten van die Kongolese geschiedenis. Zeker vermeldenswaardig is één van zijn laatste wetenschappelijke bijdragen over de Italiaanse kapucijner broeder Andrea de Burgio (1705-1772). Daarin schetst hij niet alleen het leven van deze broeder, maar leert hij ook dat in 1835 een zaak tot zijn zaligverklaring was ingeleid in Rome.⁴⁶

Na de Tweede Wereldoorlog onderging de Belgische geschiedschrijving over Kongo een gedaanteverwisseling. Enerzijds ging een grote interesse naar de ethno-geschiedenis of de geschiedenis van inlandse gemeenschappen. Prof. Jan Vansina was de vaandeldrager van deze groep. Anderzijds koesterden sommige historici meer belangstelling voor de geschiedenis van de contacten tussen de inlandse gemeenschappen en de Europese aanwezigheid en/of

45. Ibidem.

46. Jean CUVELIER, *Het Oud-Koninkrijk Kongo: oorsprong, ontdekking en eerste christianisatie van het oude rijk, en regering van Kongo's grootsten koning Affonso Mvemba Nzinga (†1541) (met medewerking van Jozef BOON)*, Brugge, 1941; art. Notes sur Duarte Lopez, in: *Bulletin des Séances de l'Institut Royal Colonial Belge*, XIV-1, Brussel, 1943, p. 314-329; art. Willems Adrien, in: *BKB-I*, 1948, kol. 970-972; ID., art. Notes sur Cavazzi, in: *Zaire*, Brussel, februari 1949, p. 175-184; art. Le culte de la Sainte Vierge dans l'ancien Royaume du Congo, in: *Revue du Clergé Africain*, VI-4, Mayidi, juli 1951, p. 285-306; art. Le père Bonaventure d'Alessano capucin, missionnaire au Congo (1645-1651), in: *Revue du Clergé Africain*, VII-5, Mayidi, september 1952, p. 338-356; ID., Documents sur une Mission Française au Kakongo 1766-1776 avec introduction et annotations, in: Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut, XXX-1, Brussel, 1953; Relations sur le Congo du Père Laurent de Lucques (1700-1717), in: Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut, XXXII-2, Brussel, 1953; ID., art. Note sur la documentation de l'histoire du Congo, in: *Bulletijn van het Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut*, XXIV-2, Brussel, 30 p.; art. L'Ancien Congo d'après Pierre van den Broecke (1608-1612), in: *Bulletijn van de Koninklijke Academie voor Koloniale Wetenschappen*, I-2, Brussel, 1955, p. 169-192; art. Le vénérable André de Burgio et la situation religieuse au Congo et dans l'Angola au temps de son apostolat (1745-1761), in: *Collectanea Franciscana*, nr 32, Rome, 1962, p. 87-115.

kolonisatie. Eén van de vruchtbaarste historici uit deze groep was Prof. Jean Stengers. De missionaire wereld leverde eveneens een aantal specialisten zoals de kapucijn Auguste Roeykens en de scheutist Marcel Storme.⁴⁷

Voor wat betreft de geschiedenis van de Europese expansie in de Nieuwe Tijd erfde Prof. Louis Jadin (1903-1972) de gedrevenheid van pater Hildebrand. Maar hij schuwde de politieke en militaire aspecten van die geschiedenis niet en voor hem was geschiedenis geenszins de dienstmaagd van de Kerk. Meldenswaardig zijn eveneens de bijdragen van Olivier de Bouveignes (1889-1966; pseudoniem van Léon Guebels), wiens naam ook in voornoemde brief van pater Hildebrand werd vermeld.⁴⁸

De inspanningen van pater Hildebrand lagen gewis en zeker aan de oorsprong van een ruime Belgische belangstelling voor de geschiedenis van het Oud Koninkrijk Kongo. De poging tot zaligverklaring van Joris van Geel liep daarentegen op niets uit. Wij beschikken over geen enkel officieel document waarin de redenen van het negatieve antwoord van Rome zwart op wit worden uiteengezet. Wij vermoeden echter dat het imago van pater Joris niet meer paste in de beeldvorming van de uitzonderlijke missionaris.

Een missionaris *sensu lato* die om het leven werd gebracht omdat hij afgodenbeelden verbrijzelde of verbrandde, werd tot aan het Concilie van Elvira in Spanje (ca. 330) niet als martelaar beschouwd. De Kerk oordeelde dat in dat geval de heidenen alleen maar hadden verdedigd wat hen rechtens toebehoorde. Dat bleef daarna nog heel lang een heel gevoelig punt. Daarom bewoog pater Hildebrand in het begin hemel en aarde om aan te tonen dat de moordenaars van pater Joris geen heidenen waren, maar christenen die teruggekeerd waren tot heidense gebruiken. Hij voegde er tevens aan toe dat Kongo een katholiek koninkrijk was waar de koning decreten had uitgevaardigd die de afgoderij verboden. Zijn hypothese was dat pater Joris niet alleen het recht maar ook de (morele) plicht had om fetisjen te vernietigen.

Blijkbaar was de verbranding van fetisjen een geliefkoosde bezigheid van pater Joris. Hij benaderde de protestanten in Kongo op gelijkaardige manier:

47. Jean VAN HOUTTE (ed.), *Un quart de siècle de recherche historique en Belgique 1944-1968* (Nationaal Belgisch Comité voor Geschiedkundige Wetenschappen), Leuven-Parijs, 1970, p. 173-171 & p. 551-566.

48. Antoine RUBBENS, Jadin Louis, in: BOB, VII-b, 1977, kol. 213-216. ID., Guebels Léon, in: BOB, VII-b, kol. 165-166.

“Enfin, le P. Georges brûla les livres des hérétiques et leur donna à la place des textes catholiques. Vraisemblablement, il s’est agi d’écrits en langue vulgaire. On conçoit dès lors, que le Père ait apporté des brochures néerlandaises; mais on se demande, s’il aurait eu à sa disposition des textes anglais.”⁴⁹

Vanaf de Tweede Wereldoorlog werd in diverse antropologische milieus het gedrag van Joris van Geel als weinig diplomatisch beschouwd: hij werd als een soort iconoclast aangezien. Zo schreef Frans Olbrechts (1899-1958) in 1942 dat hij geneigd was medelijdend de schouders op te halen bij de houding van Joris van Geel. Hij was ervan overtuigd dat het beeldenstormend en heilig-schennend optreden tegen die eenvoudige dorpelingen fataal die geweldige reactie moest uitlokken. Die daad was misschien moedig maar niet voorzichtig, heldhaftig maar niet tactvol.⁵⁰

In Europa ging gedurende de laatste decennia steeds meer belangstelling naar de producten van de Afrikaanse kunst en was er steeds meer misnoegdheid en wrevel over de gevallen in het verleden waarbij Afrikaanse sculpturen met honderden en met duizenden stukken in de vlammen werden geworpen of vernietigd. Antropologen en etnologen pleitten ervoor dat, in tegenstelling tot vroeger, die cultusobjecten en andere voorwerpen in musea zouden worden verzameld en bewaard.

Op een ander vlak was het imago van martelaar Joris van Geel eveneens voorbijgestreefd. In zijn bijdragen beschreef pater Hildebrand hem als “*l’Apôtre des Blancs*” en associeerde hem met waarden als “*le sacrifice*”, “*l’amour de la vertu*”. De Afrikanen werden gestereotypeerd als “*la population inculte et barbare*” die negatieve waarden incarneerde als “*la haine de la foi*”, “*la cruauté*”, “*le fanatisme*”, “*la force brutale*”, “*l’assassinat*” ... Maar Rome zag op dat ogenblik reeds veel meer heil in de (blanke) Apostelen van de Indianen, de Mongolen, de Kongolezen. Joris Van Geel, voorgesteld als de apostel van de Blanken – niet van de Zwarten – in Kongo en Angola, kon m.a.w. niet meer als het prototype van de moderne “blanke” missionaris doorgaan.

49. P. HILDEBRAND, *Le martyr Georges de Geel et les débuts de la Mission du Congo* (1645-1652), p. 308-309.

50. F.M. OLBRECHTS, *Vlaanderen zendt zijn zonen uit!*, Leuven, 1942, p. 206-207.